

NILS-BERTIL MORGELL

Några frågor angående statens rätt till regress för utbetalad lönegaranti

HD och HFD har, i och för sig utifrån olika förutsättningar, prövat frågan om när statens regressrätt för utbetalad lönegaranti uppkommer. Domstolarna har gjort olika bedömningar.

NILS-BERTIL MORGELL har varit verksam som rättslig expert vid Skatteverkets huvudkontor. nils-bertil.morgell@spray.se

1. BAKGRUND

Enligt 28 § lönegarantilagen (1992:497) inträder staten i fråga om utbetald garantibelopp i arbetstagarens rätt mot konkursgäldenären eller gäldenären vid företagsrekonstruktion. Staten inträder däremot inte i arbetstagarens rätt enligt 12 eller 13 § förmånsrättslagen (1970:979). Utdelning i konkurs för arbetstagarens fordran som ersatts av garantin tillfaller staten upp till detta belopp.

I arbetsgivarens (gäldenärens) konkurs eller rekonstruktion är det Skatteverket som företräder staten.¹

En följd av att staten har trätt in i arbetstagarens rätt mot konkursgäldenären är att staten kan använda det utbetalade beloppet till kvittning enligt 5 kap. 15 § konkurslagen (1987:672). En förutsättning för kvittning ska få ske är att fordringarna står mot varandra, dvs. har uppkommit, före konkursutbrottet.

2. DE AKTUELLA DOMSTOLSAVGÖRANDENA

Frågan om statens rätt att kvitta kom upp i NJA 2012 s. 876. Bakgrunden var att konkursbolaget hade ett överskott på sitt skattekonto om drygt 44 000 kr. Samtidigt hade staten en fordran om drygt 17 000 kr avseende

¹ 13 § lönegarantiförordningen (1992:501) samt 1,4 och 7 §§ lagen (2007:324) om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter.

en regressfordran för utbetalad lönegaranti. Staten kvittade regressfordran mot överskottet på skattekontot. HD skrev att de anställdas fordringar på lön fick anses ha uppkommit redan genom anställningsavtalet och därmed innan konkursbeslutet meddelades. Eftersom den statliga lönegarantin var att anse som ett legalt borgensansvar fick även detta anses ha uppkommit genom anställningsavtalen. Garantiförpliktelsen hade därför förelegat vid konkursutbrottet. Detta gällde oavsett att garantibeloppet hade betalats ut först efter konkursbeslutet. Statens fordran kunde därmed användas till kvittning. Denna tvist var egentligen onödig.² Om statens regressfordran inte betalas inom av länsstyrelsen föreskriven tid ska länsstyrelsen begära indrivning hos Kronofogdemyndigheten³ Hos Kronofogdemyndigheten handläggs ärendet som ett allmänt mål.⁴ Hade länsstyrelsen i detta fall begärt indrivning hos Kronofogdemyndigheten hade avräkning enligt avräkningslagen (1985:146) kunnat ske oavsett när statens fordran hade uppkommit.⁵ Men då hade vi gott miste om ett principiellt viktigt uttalande av HD.

I målet NJA 2011 s. 849 hade länsstyrelsen ansökt om verkställighet av statens regressfordran avseende utbetalad lönegaranti. Galdenärsbolaget invände mot den sökta verkställigheten och hävdade att fordran hade omfattats av ett ackord. HD skrev att länsstyrelsens beslut att kräva och begära verkställighet hos galdenärsbolaget gick att överklaga. Det gick därför inte inom ramen för utmättningsförfarandet att underkänna länsstyrelsens beslut som var en formellt riktig exekutionstitel. Galdenärsbolaget överklagade därför länsstyrelsens beslut till kammarrätten i Göteborg. Kammarrätten ansåg att bolagets fordran omfattades av ackordet. Kammarrätten menade i likhet med HD i NJA 2012 s. 876 att statens fordran på regressrätt hade uppkommit i samband med anställningsavtalen för de personer som fått lönegarantiersättning.⁶ Sedan staten överklagat kammarrättens dom beslutade HFD att inte bevilja prövningstillstånd.

I ett likartat mål gjorde kammarrätten i Sundsvall motsatt bedömning.⁷

Galdenärsbolaget överklagade kammarrättens dom till HFD som meddelade dom 2016-07-04.⁸ HFD avslag bolagets överklagande med

² Fallet kommenteras av Mikael Mellqvist, JT 2012-13 s. 659-665; se även Micael Zingmark, JT 2013-14 s. 232-233.

³ 13 § lönegarantiförordningen (1992:501).

⁴ 1 kap. 6 § utsökningsbalken (1981:774).

⁵ Se NJA 2006 s. 592.

⁶ Dom 2013-01-02 i mål 5845-12.

⁷ Dom 2014-08-26 i mål 2667-13.

⁸ Mål 5818-14.

huvudsaklig motivering att en arbetstagare inte var skyldig att prestera annat än mot avtalsenlig betalning.

3. DOMSTOLARNAS MOTIVERINGAR

HD motiverade motiverat sitt ställningstagande enligt nedan:

”3. I rättsfallet NJA 2009 s. 291 har HD uttalat att det inte finns någon för alla fall gällande princip för att bestämma när en fordran ska anses ha uppkommit. I doktrin har tidpunkten för fordrans uppkomst allmänt uttryckts så att det är den väsentliga grunden för fordringsanspråket som måste ha förelegat vid konkursbeslutet (se bl.a. Lars Welamson och Mikael Mellqvist, Konkurs, 10 uppl. 2003, s. 156). Fordran på lön har i praxis ansetts ha sin väsentliga grund i det bakomliggande anställningsavtalet (se t.ex. rättsfallen NJA 1979 s. 253 och NJA 1983 s. 350.) Vid en konkurs anses en lönefordran således uppkommen när konkursbeslutet meddelades om anställningsavtalet var träffat före denna tidpunkt.

...

7. Den fordran på lön som har tillkommit de anställda i Karlskoga Slitdelar AB har i enlighet med praxis uppkommit innan konkursbeslutet meddelades. I och med att lönegarantibelopp har betalats ut i konkursen, har staten i enlighet med 28 § lönegarantilagen inträtt i arbetstagarens rätt mot konkursgäldenären. Även statens regressfordran får därmed anses ha uppkommit innan konkursbeslutet meddelades. Statens regressfordran kan således användas till kvittning mot konkursboets fordran. Med hänsyn härtill, och då det inte föreligger något annat hinder mot att tillåta kvittning.”

HFD angav följande i sina domskäl:

”I fråga om utbetalat lönegarantibelopp inträder staten i arbetstagarens rätt mot arbetsgivaren. Avgörande för frågan i vilken mån statens regressfordran omfattas av ett offentligt ackord är således när arbetstagarens lönefordran ska anses ha uppkommit (jfr NJA 2012 s. 876).

Bestämmelser enligt vilka tidpunkten för en fordrans uppkomst är av betydelse finns i flera lagar. Det finns dock inte någon allmängiltig princip för att bestämma när en fordran ska anses ha uppkommit. I

stället beror detta i hög grad på ändamålet med den aktuella bestämmelsen (se prop. 1995/96:5 s. 134 och 362 samt NJA 2009 s. 291).

En arbetstagare är inte skyldig att prestera annat än mot avtalsenlig betalning (se bl.a. AD 1942 nr 56, AD 1971 nr 19 och prop. 1995/96:5 s. 92 och 136). Fordran avseende lön eller annan ersättning för arbete som utförts efter den kritiska tidpunkten, men i enlighet med avtal som träffats dessförinnan, bör därför inte omfattas av ett offentligt ackord. Denna bedömning påverkas inte av att arbetstagarens, liksom annan borgenärs, stoppningsrätt kan avvärjas genom att säkerhet ställs för fordran.

Under Promocars företagsrekonstruktion betalade staten ut lönegaranti med 509 388 kr avseende arbete som utfördes efter ansökan om företagsrekonstruktion. Eftersom lönefordran i denna del får anses ha uppkommit efter den kritiska tidpunkten omfattas detta belopp inte av ackordet. Promocars överklagande ska därför avslås.”

4. SKATTEVERKET'S KOMMENTARER TILL AVGÖRANDENA

Skatteverket har 2016-09-26 i en rättsfallkommentar⁹ till HFD:s avgörande konstaterat att HFD har bekräftat verkets ställningstagande 2014-10-23¹⁰ att statens fordran på lönegarantiregress som avser lön eller annan ersättning för arbete som utförts efter en ansökan om rekonstruktion, inte omfattas av ett offentligt ackord. Verket skriver följande:

”HFD:s bedömning av hur stor del av lönegarantiregressen som omfattas av ett offentligt ackord överensstämmer med Skatteverkets ställningstagande Offentligt ackord vid företagsrekonstruktion – när ingår statens regress för utgiven lönegaranti?, 2009-03-04, dnr 131 263055–09/111. Se även Skatteverkets ställningstagande Lönegarantiregress och offentligt ackord vid företagsrekonstruktion – återgång till tidigare ställningstagande, 2014-10-23, dnr 131 557034–14/111.

Den aktuella rättsfrågan har varit oklar och föremål för diskussion under lång tid. Genom HFD:s avgörande har nu rättsläget slutligt klargjorts. Avgörandet får till följd att uppkomsttidpunkten för

⁹ Dnr 131 418956-16-/111.

¹⁰ Dnr 131 557034-14/111.

statens lönegarantiregress bedöms något annorlunda vid en rekonstruktion än vid en konkurs. I konkurssammanhang gäller nämligen enligt fast HD-praxis att en lönefordran – och därmed även statens regressfordran – är att anse som uppkommen genom anställningsavtalet även när fordringen avser arbete som utförts efter konkursutbrottet (se NJA 1979 s. 253 samt NJA 2012 s. 876). Vid konkurs blir därmed en lönefordran alltid att se som en konkursfordran, förutsatt att inte konkursboet trätt in som arbetsgivare eller den i 5 kap. 18 § konkurslagen (1987:672, KonkL) särskilt föreskrivna enmånadsgränsen för arbete efter konkursbeslutet har överskridits.

Att den relevanta uppkomsttidpunkten för en viss slags fordran på detta vis kan komma att skilja sig åt beroende på situationen och tillämpliga bestämmelser är dock i sig inget nytt. Grundförutsättningarna vid konkurs och företagsrekonstruktion skiljer sig också åt. Vid en konkurs förlorar arbetsgivarparten sin rådighet över anställningsavtalet samtidigt som det krävs att konkursboet formellt eller reellt trätt in som part i avtalet för att arbetstagarens lönekrav ska kunna betraktas som en massafordran (förutsatt att inte den föreskrivna tidsfristen i 5 kap. 18 § i KonkL överskridits). Vid en företagsrekonstruktion förändras däremot inte partssituationen.

Det förhållandet att fordran på lön för arbete som utförts under konkursens första månad behandlas som en konkursfordran kan heller inte förklaras av att arbetstagaren redan före konkursutbrottet stått risken för denna fordran. Även vid en konkurs gäller att arbetstagaren inte är skyldig att fullgöra sin prestation annat än mot avtalsenlig betalning. Att fordringen utgör en konkursfordran är mera betingat av den förmånsrätt som fordringen tillagts enligt uttrycklig föreskrift i lag (se 12 § FRL) samt att det i samband med tillkomsten av lönegaranti i konkurs förutsattes att arbetstagarens fordran utgjorde en konkursfordran (se prop. 1975/76:12 s. 31 f).”

5. NÅGRA SLUTSATSER OCH TÄNKBARA KONSEKVENSER AV AVGÖRANDENA

HD och HFD har redovisat olika syn på när statens regressfordran avseende utbetalad på lönegarantiersättning uppkommer. HD anser att denna fordran uppkommer när respektive arbetstagare träffar sitt anställnings-

avtal. HFD anser att fordran uppkommer när arbetstagaren tjänar in sin lön. Har domstolarna baserat sina ståndpunkter på olika förutsättningar?

Av referatet NJA 2012 s. 876 framgår inte något närmare om de fordringar som medförde rätt till lönegaranti. Det kan ha varit fordringar på tidlön, uppsägningslön och semesterersättning. Detta synes vara helt ointressant för HD. HD konstaterar att fordran på lön har sin väsentliga grund i det bakomliggande anställningsavtalet.

HFD:s avgörande 2016-07-04 är mer klargörande i denna del. De fordringar som ska betalas fullt och inte omfattas av ackordet avser lönegaranti för produktiv lön efter rekonstruktionens inledande. Övrig lönegarantier-sättning omfattas av ackordet.

Kan HD:s och HFD:s olika avgöranden få några konsekvenser i praktiken?

En första fråga är om de olika synsätten inte bara gäller statens regressrätt utan även en arbetstagares fordran som faller utanför lönegarantin. Rätten till lönegaranti är begränsad såväl till fordrans storlek som till fordrans ålder.¹¹ Antag att i en företagsrekonstruktion, att en arbetstagare har en lönefordran som är ”för gammal” för att han ska ha rätt till lönegaranti. En sådan fordran bör, både enligt HD:s och HFD:s synsätt, omfattas av ackordet. Är det däremot så att arbetstagaren har så hög lön att delar av lönen ligger över lönegarantitaket borde enligt HFD:s inställning en sådan fordran betalas fullt ut.

Ett annat tänkbart scenario är följande:

Ett bolag inleder en företagsrekonstruktion. Under rekonstruktionen utför de anställda och får lön enligt den statliga lönegarantin. När ackordsförslaget läggs fram har rekonstruktören med hänsyn till HFD:s dom föreslagit att staten ska få full betalning för sin regressfordran. En annan borgenär, en leverantör, menar att även statens regressfordran borde omfattas av ackordet. På så sätt skulle alla borgenärer få en något högre utdelning. Hur kommer tingsrätten att ställa sig till detta? Kommer tingsrätten att dela HD:s eller HFD:s uppfattning om när statens fordran uppkommit? Detta är avgörande för om statens fordran ska omfattas av ackordet eller inte. Om frågan sedan, efter överklagande, kommer att prövas av HD, kommer då HD att följa sitt tidigare ställningstagande och anse att även statens regressfordran ska omfattas av ackordet.

Antag i ovanstående exempel att ackordet går igenom med villkor att statens regressfordran ska betalas fullt ut. Antag vidare att ackordet faller pga. att ingen borgenär inte heller staten, får betalt varefter bolaget för-

¹¹ 7 § lönegarantilagen, 1992:497 och 12 – 12a § förmånsrättslagen, 1990:979.

sätts i konkurs. I konkursen bevakar staten sin regressfordran fullt ut. Mot bevakningen invänder konkursförvaltaren eller en annan borgenär att även statens regressfordran borde ha satts ner genom ackordet varför staten inte ska få bevaka hela sin regressfordran. Vilken rättskraft har ackordsbeslutet beträffande statens regressfordran? Är domstolarna bundna av att staten enligt ackordsbeslutet skulle ha fått full betalning? Om ackordsbeslutet inte har rättskraft, hur kommer de allmänna domstolarna att avgöra om staten fordran omfattades eller borde ha omfattats av ackordet? Kommer de att dela HD:s eller HFD:s uppfattning om när statens fordran uppkom?

Detta belyser vad som kan inträffa när HD och HFD, i och för sig utifrån olika förutsättningar, prövar samma fråga och kommer till olika ståndpunkter.

En intressant fråga som i och för sig ligger helt utanför detta ämne är om HD och HFD kommer att utveckla olika praxis när det gäller att döma ut skattetillägg. Skattetillägg kan numera påföras både av Skatteverket och av allmän domstol.¹² Vid överklagande kan frågan hamna aningen hos HFD eller hos HD. Kommer de att döma lika?

¹² 49 kap. skatteförfarandelagen, 2011:1244, lagen, 2015:632, om skattetillägg i vissa fall.